

Tartu Ülikool
Psühholoogia instituut

Karin Raudsepp
Eduard Bakise elust ja tegemistest
Seminaritöö

Juhendaja: Peeter Tulviste
Läbiv pealkiri: Eduard Bakis

Tartu 2013

Kokkuvõte

Minu seminaritöö „Eduard Bakise elust ja tegemistest“ eesmärgiks oli anda võimalikult täielik pilt tema eluloost ning süstemaatiline ülevaade Eduard Bakise (1900-1969) psühholoogia-alastest töödest. Eduard Bakise biograafia koostamiseks uurisin Tartu Ülikooli arhiivis, Rahvusarhiivis ning Eesti kirjandusmuuseumis leiduvaid Eduard Bakise isikuarhiivi dokumente ja avaldatud tekste. Kogusin Eduard Bakise avaldatud kirjutised ning esitasin nad kronoloogilises järjekorras koos lühikeste ülevaadetega.

Selgus, et Bakis oli asendamatu töötaja Tartu Ülikooli eksperimentaalpsühholoogia laboratooriumis ning panustas selle loomisesse ja edasisesse arengusse. Isegi Saksamaal eksiilis olles jätkas ta Balti Ülikoolis õpetamisega ning uurimuste läbiviimisega. Oma tööde kirjutamisel ning uurimuste läbiviimisel kasutas Bakis eksperimente ja küsitlusi ning lähtus ka subjektiivsetest tähelepanekutest.

Eduard Bakis oli psühholoog, kelle tööde hilisemale uurimisele ei ole palju tähelepanu pööratud. Bakis uuris ja arendas töötervishoiu psühholoogiat, majanduspsühholoogiat, töösuhete psühholoogiat, õiguspsühholoogiat, koolipsühholoogiat ja tundis huvi ka paljude teiste psühholoogia uurimissuundade vastu, kuid suurimaks panuseks võiks eelkõige pidada rakenduspsühholoogia rajamist Eestisse ning ümberasustatud inimeste psühholoogia ja isiksusemuutuste uurimist.

Abstract

The aim of my seminar work „The life and work of Eduard Bakis“ was to provide an as complete as possible picture of his life and a systematic overview of Eduard Bakis's (1900-1969) psychological works. For compiling the biography of Eduard Bakis I studied his personal archive documents and published writings found in the archive of the University of Tartu, the Estonian National archives and the Estonian Literary Museum. I collected all of Eduard Bakis's published writings and presented them in a chronological order with brief overviews.

It appeared that Bakis was an irreplaceable employee at the University of Tartu's experimental laboratory and contributed to its creation and further development. Even while being in exile in Germany, he continued to teach at the Baltic University and conducted studies. When writing and carrying out researches Bakis used experiments and interviews, and applied subjective observations.

Eduard Bakis was a psychologist, whose research has not been evaluated a lot nowadays. Bakis researched and developed occupational health psychology, psychology of economy, occupational relations, psychology of law and school and was interested in many other fields in psychological, but the primary contribution of Eduard Bakis is the establishment of applied psychology in Estonia and the study of displaced persons and their personality changes.

Sissejuhatus

Eduard Bakis oli juba lapsest saati silmapaistev õpilane ning tema ülikooli lõpetamine *cum laude* ei tulnud selleks ajaks enam kellelegi üllatusena. Olles ise alles üliõpilane, jäi ta juba varakult silma toonasele Tartu Ülikooli dotsendile Konstantin Ramulile, kes kaasas ta endale truuks abiliseks ning kaastöötajaks eksperimentaalpsühholoogia laboratooriumis (EE, 2000).

Bakise õpingute- ning tööaeg Tartu Ülikoolis jääb kahe sõja vahelisse aega (1919-1940). Selleks ajaks oli psühholoogiline tegevus Eestis juba küll väljakujunemas, kuid kõik oli veel võrdlemisi algeline. 1922. aastal asutas Konstantin Ramul ülikooli juurde Eksperimentaalse Pedagoogika ja Psühholoogia Laboratooriumi, kus Ramul hakkas suure entusiasmiga looma materiaalselt baasi loengute illustreerimiseks ning psühholoogiliste uurimustööde tõhusamaks muutmiseks (EAA, 2100, l 51). Eduard Bakisest sai vaid aasta pärast laboratooriumi avamist selle abijõud ning tänu oma varasematele kogemusele eksperimentaalpsühholoogia vallas hakkas ta usinalt katsete ja praktiliste tööde tehnilisi ettevalmistusi tegema (EAA, 2100, l 2).

Eduard Bakise tööd ning artiklid olid algusest peale orienteeritud tulemuste praktilise kasutamise võimalustele ning lugejatele kasuliku nõu andmisele. Ta esitas mitmeid artikleid selle kohta, kuidas muuta töökeskkonda inimsõbralikumaks ning kuidas peaksid töötajad kasutama oma ressursse, et tagada võimalikult kõrge tootlikkus ennast seejuures liigselt kurnamata. Sõja ajal avaldas Bakis mitmeid artikleid töötegemise ning tervishoiu psühholoogia kohta ning Saksamaal paguluses olles ei lasknud Bakis end hetkeolukorra tumedusest häirida, vaid tegutses edasi õppejõuna ning viis põgenikelaagrites läbi küsimustikke ja uurimusi (Bakis, 1955).

Varasemalt on Eduard Bakise elu ning tegevust Tartu Ülikoolis uurinud Jüri Saar, kes esitas 1980. aastal Peeter Tulviste juhendamisel diplomitöö teemal „E. Bakise ja E. Tennmanni elu ja psühholoogia-alane tegevus Tartu Ülikoolis (Saar, 1980). Eelpool mainitud diplomitöö kirjutamise ajal aga olid paljud dokumendid ning kirjutised Nõukogude Liidu reeglite kohaselt kättesaamatud ning seega ei suudetud anda täielikku ülevaadet Eduard Bakise elust. Näiteks muutusid alles hiljem kättesaadavaks tema paguluses avaldatud esseed ajakirjas „Tulimuld“, kus Bakis esitas neid hoopiski Jaan Pagulase pseudonüümi alt. Lisaks käsitlen ma tema ümberasustatud inimeste kohta läbi viidud uurimusi (EE, 2000).

Jüri Saare diplomitööd uurides tuli esile asjaolu, et tema on osa oma informatsioonist saanud Tartu Ülikooli arhiivis leiduvast kirjavahetusest Konstantin Ramuli ja Eduard Bakise

vahel. Arhiivi k.a. maikuus külastades selgus aga kurb tõsiasi, et väidetavalt on vahepeal Ramuli sugulased või järeltulijad osaliselt eemaldanud Ramuli isikuarhiivist dokumente ning Ramuli ja Bakise vaheline kirjavahetus on kaotsi läinud.

Käesoleva seminaritöö eesmärk on anda võimalikult täielik ülevaade Eduard Bakise psühholoogia-alastest töödest Tartu Ülikoolis ning väljaspool seda ning lisaks kirjeldada Bakise tegemisi terve tema elu vältel.

Seminaritöö meetod

- Ajaloo- ning Riigiarhiivi Eduard Bakise isikuarhiivi dokumentidega tutvumine
- Tartu Ülikooli arhiivi Konstantin Ramuli isikuarhiivi dokumentidega tutvumine
- Seminaritöö temaga sobivate dokumentide valik
- Eduard Bakise avaldatud artiklite ja tööde nimekirja koostamine
- Valitud töödega tutvumine ning nende läbilugemine
- Loetud tekstide analüüs
- Hinnang Bakise tööde tähtsusele tänapäeva vaatepunktist
- Bakisele osutavate võimalike viidete otsimine teatmeteostest

Seminaritöö eesmärgiks on anda võimalikult laialdane tänapäevane pilt Eduard Bakise tegevustest nii Tartu Ülikooliga seotuna kui ka väljaspool ülikooli. Käesoleva seminaritöö põhimeetodiks on Eduard Bakise avaldatud tööde ning arhiividokumentide analüüs. Ajalooarhiivist ning Riigiarhiivist töötasin läbi kõik arhiividokumendid, kus on mainitud Eduard Bakist, tema perekonda ja avaldatud töid.

Sisukord

1. Ülevaade Eduard Bakise eluloost.....	7
2. Eduard Bakis ja Tartu Ülikooli Eksperimentaalse Psühholoogia ja Pedagoogika Laboratoorium.....	10
3. Ülevaade töödest	11
3.1 Ajakirjas „Kasvatus“ ilmunud artiklid	11
3.2 Ajakirjas „Tervis“ ilmunud artiklid.....	15
3.3 Ajakirjas „Akadeemia“ ilmunud artiklid.....	19
3.4 Ajakirjas „Tulimuld“ ilmunud esseed	23
3.5 Ajalehes „Postimees“ avaldatud teated ja artiklid.....	25
3.6 Artiklite kogumikus „Yearbook of The Estonian Learned Society in America“ ilmunud artikkel.....	25
3.7 Raamatus „Flight and resettlement“ avaldatud uuring.....	27
4. Arutelu.....	30
5. Kasutatud materjalid	32
6. Lisad	35
6.1 Lisa 1	35
6.2 Lisa 2	38
6.3 Lisa 3	39
6.4 Lisa 4	40
6.5 Lisa 5	41

1. Ülevaade Eduard Bakise eluloost

Eduard Bakis (ka Bakkis) sündis 21. mail 1900. aastal Pärnus vedurijuhi pojana ning suri 69-aastasena 4. jaanuaril 1970. aastal. Rahvuselt oli ta lätlane (EE, 2000).

Eduard Bakise isa oli Julius-Eduard Bakis, kes sündis 19. mail 1869. aastal Lätis. Bakise ema oli Elise Kaukit, kes sündis 27. novembril 1873. aastal. (ISIK, 2013, mai 6).

Bakis abiellus 17ndal jaanuaril 1933. aastal *mag phil* Linda Luigaga (ERA 1108, l 2), kes sündis 30ndal aprillil 1902. aastal Tallinnas ning suri 90-aastasena 12ndal mail 1992. aastal Sterlingis, USAs (Geni, 2013, mai 6). Linda oli elukutselt õpetaja, kuid pärast esimese lapse sündi jäi ta koduseks (EAA, 2100, lk 55).

Eduard ja Linda Bakisel sündisid kolm last: Raimo (7.05.1933), Marju (24.03.1935) ja Urve (11.04.1937) (ERA, 1108, l 2).

Eduard Bakise koolitee algas aastal 1908, mil ta asus õppima Mõisaküla eraalgkoolis ja jätkus see Mõisaküla eraprogrammis kuni 1913. aastani. Edasised õpingud toimusid Valga reaalkoolis, mille ta lõpetas 1918. aastal (EAA, 2100, lk 89). Aastatel 1919-1920 võttis Bakis osa Eesti Vabadussõjast Pärnu Kaitse Pataljonis ja 9-ndas Jalaväe Polgus reamehe ja sanitarina ning 4-ndas Piiriküti Pataljonis kirjutajana (EAA, 2100, lk 72). 1920. aastal astus ta Tartu Ülikooli Matemaatika-loodusteaduskonda, kust aga 1921. aastal läks ta üle Filosoofia teaduskonda (EAA, 2100, l 13).

Aastal 1923 asus E. Bakis tööle vastloodud eksperimentaalpsühholoogia laboratooriumis. Filosoofia teaduskonnas õppis ta vaheaegadega kuni 1934. a. ning lõpetas ülikooli *cum laude*. Magistrikraadi sai E. Bakis aastal 1934 (EE, 2000) filosoofia alal (EAA, 2100, l 71). Magistritöö esitas Bakis teemal: „Eksperimentaalne uurimus alkoholitarvitamise läbi hingeelus esile kutsutud jäädavaist muudatusist“, mille eest ta võitis ka filosoofiateaduskonna konkursil esimese auhinna (EAA, 2100, l 18). Tema magistritöö retsensentideks olid professor K. Ramul ja eradotsent W. Freymann ning selle hindeks oli „väga hea“ (EAA, 2100, l 63). Doktorikraadi sai ta aastal 1943 (EE, 2000).

E. Bakise koolidiplomis olid filosoofia ja pedagoogika ülemastme ulatuses ja rahvaluule, eesti ja üldine kirjandus alamastme ulatuses ning magistritöö (EAA, 2100, l 60).

E. Bakis oli Tartu Ülikoolis tegev õppejõuna. 1938, 1939 ja 1940 õppeaasta kevadsemestritel pidas E. Bakis loenguid majanduspsühholoogiast Tartu Ülikooli Majandusteaduskonnas (EAA, 2100, l 92). Majanduspsühholoogia 1938.a. II semestri loengute aruandes kirjeldas Bakis loengute toimuse aega ja kohta, loengute kuulajate arvu ning loengutel öeldu demonstreerimiseks kasutatud vahendeid (Lisa 3) (EAA, 2100, l 103-

105). Majanduspsühholoogia 1939.a. II semestri loengute aruandes kirjeldas Bakis taaskord loengute toimumise aega ning loengus käsitletavate materjalide esitamise struktuuri muutust: eelneval aastal olid loengutes esitatud probleemid süstemaatiliselt sarnases järjekorras nagu eksamikava, käesoleval aastal aga otsustas Bakis materjalid konstrueerida aktuaalsete probleemide ümber (Lisa 4) (EAA, 2100, l 115-116).

1939. aasta I poolaastal luges Eduard Bakis aine „Soovitavad vahelduvad eriküsimused käitismajandusteaduse alal“ teemat „Tööprotsessi- ja reklaamipsühholoogia“ (Lisa 5) (EAA, 2100, l 101). 1940. aasta kevadsemestril viis ta läbi loengutesarja „Inimtegur tööstuses ja kaubanduses“. 1941. aasta kevadsemestril luges ta Tartu Ülikooli Kehalise Kasvatuse Instituudi üliõpilastele spordipsühholoogiat ning täiendas loenguid füüsiliste näiteharjutustega. Lisaks sellele juhendas ta mitme semestri jooksul üldpsühholoogia praktikume (EAA, 2100, l 132).

E. Bakise töö psühholoogia lektorina ei piirdunud aga ainult Tartu Ülikooliga, vaid ta pidas loenguid ka väljaspool ülikooli. 1934-1938 pidas ta Tartu Rahvaülikoolis loenguid psühholoogia alal (EAA, 2100, l 132). 1937. aasta novembris esitas E. Bakis Eesti Karskusliidu palvel Tartus loenguid teemal „Reklaami- ja propagandapsühholoogia“ (EAA, 2100, l 95). 1938. ja 1939. aastal pidas ta loenguid Eesti Õpetajate Liidu poolt korraldatud õpetajate täiendkursustel ja esines ettekannetega XV ja XVI Eesti Arstide päevadel. 1939. aasta ja 1940. aasta esimesel poolel võttis E. Bakis osa Ratsionaliseerimise Komitee tööst kutsenõustamise korraldamise ja koolimööbli standartimise küsimustes. Ratsionaliseerimise Komitee ja Eesti Majandusteadlaste Seltsi kutsel esines ta ettekannetega Tallinnas. 1942. a. märtsis ja sama aasta aprillis pidas ta loenguid Eesti Rahvaülikoolis Tartu Õdede Koolis. (EAA, 2100, l 132). 1941/42 õppeaastal koostas Bakis Haridusdirektooriumi Rahvusteaduste alaosakonna soovil mõningate uurimistöde projekte (EAA, 2100, l 134). Mille tarvis täpsemalt ta projekte koostas, ei olnud võimalik välja selgitada.

1938. a. tõstatas Haridusministeerium küsimuse Eestisse Psühhotehnilise instituudi asutamise kohta ning sellega seoses lähetati Bakis Ülikooli Valitsuse ülesandel Riiga Psühhotehnilise Instituudi ning Sprdipsühholoogia Laboratooriumiga tutvuma (EAA, 2100, l 79). Tartu Ülikooli Valitsusele esitatud aruandes nimetatud õppereisi kohta kirjeldas Bakis seda nelja päeva, mis ta Riias veetis. Esimesel päeval tutvus ta direktor L. Cenne'i juhatusel Riia linna Psühhotehnilise ja Kutsevaliku Nõuande Instituudi tegevuste üldiste joontega. Järgmisel päeval sai ta kutsevaliku nõuande osakonna juhataja pr. E. Purini käest üksikasjaliku ülevaate eelmainitu tööst ning võimaluse tutvuda ühe suurema käitisega ning seal asuva „Emade kooliga“. Kolmandal päeval tutvus Bakis ülikooli psühholoogia

instituudiga ja spordipsühholoogilise laboratooriumi ning psühhotehnilise osakonnaga. Neljandal päeval töötas Bakis psühhotehnilises osakonnas ning hankis enda isikliku uurimuse jaoks andmeid (EAA, 2100, l 82). Hilisematest dokumentidest selgus, et sel ajal uuris ta postiametnike töötingimuste psühhotehnilisi probleeme (EAA, 2100, l 97).

Lisaks teadustööle ning õppejõuks olemisele osales E. Bakis aktiivselt ka ühiskondlikus elus. Ta oli Akadeemilise Filosoofia Seltsi Juhatus liige alates 1926. aastast ning Tartu Ülikooli Assistentide Koondise juhatus liige aastatel 1936 kuni 1940. Lisaks oli ta Tartu Ülikooli Nõukogu liige assistentide esindajana 1940. aasta I semestril ning Eesti Majandusteadlaste Seltsi liige aastatel 1939-1940 (EAA, 2100, l 132).

Eduard Bakise ülikooli isikliku toimiku viimane märge on 1944. aasta kiri Tartu Ülikooli rektori asetäitjalt, kus otsustati, et Bakis võib alates 3. juulist minna suvepuhkusele (EAA, 2100, l 142).

Nõukogude okupatsiooni ajal aastal 1944, põgenes 47% Tartu Ülikooli õppejõududest ja teadlastest Eesti rannikualadele jättes selja taha oma kodud, raamatud ja teadustööde tulemused. Kui Vene armee põhjast ning läänest vallutama hakkas, põgenesid haritlased enamjaolt Rootsi ja Saksamaale. Viimasesse emigreerus ka Eduard Bakis. 1946-1948 a. töötas ta Pinnebergis ja Hamburgis Balti ülikooli psühholoogiaõppejõuna ning uuris samal ajal Saksamaa põgenikelaagrites põgenike olusid ja kohanemist (Felsberg, 1954).

Aastal 1949, kui Balti ülikool suleti, siirdus Bakis USA-sse, kus ta töötas aastast 1950 kuni aastani 1970 Sterlingi kolledži õppejõuna, eksperimentaalpsühholoogialabori teadurina ning psühholoogiaosakonna juhatajana (EE, 2000). Rakenduspsühholoogina uuris ta postiametnike ning talutööliste töökorraldust ning otsis mooduseid, kuidas seda tootlikumaks muuta. Lisaks uuris ta ka lasteraamatute trükitehnikat ning paguluses olles põgenike hingeelu ning kohanemist. Ameerika Ühendriikides elades avaldas ta pseudonüümi alt Jaan Pagulane artikleid ajakirjas „Tulimuld“ (ETBL, 2000). Eduard Bakis suri Sterlingis, Kansas, USA (EE, 2000) aastal 1970 kopsupõletikule järgnenud komplikatsioonide tagajärjel (Saar, 1980).

2. Eduard Bakis ja Tartu Ülikooli Eksperimentaalse Psühholoogia ja Pedagoogika Laboratoorium

Konstantin Ramul asutas 1921. aastal Tartu Ülikooli juurde eksperimentaalpsühholoogia ja pedagoogika labori (EE, 1995). Ülikooli valitsuse loal nimetati laboratoorium 24. mail 1938. aastal ümber Psühholoogia Instituudiks (EAA, 2100, l 134) ning aastal 1940 Psühholoogia ja Psühhotehnika Instituudiks (EAA, 2100, l 90). Laboratoorium avati 1922. aastal (EAA, 2100, l 50) ning selle juhatajaks valiti professor K. Ramul. Eduard Bakise töö eelnimetatud psühholoogia laboratooriumis on kõige tähtsam osa tema teaduslikust tegevusest.

Olles ise alles üliõpilane, kandideeris Eduard Bakis Ramulile kaastööliseks ning 1923.a. septembris kinnitati ta laboratooriumi ajutiseks abijõuks kuni 1931.a. septembrini. Tema ülesannete hulka kuulusid erinevad tehnilised ettevalmistused praktilisteks töödeks ja katseteks (EAA, 2100, l 2). Pärast ajutise abijõu töökohta kandideeris Bakis edukalt nooremassistendi kohale, kus ta töötas kuni 1938nda aastani. Sellel tööpostil oli Bakis kuni 10. novembrini 1940. aastal (EAA, 2100, l 143-150).

Alates 1940. aastast kuni 1942. aastani oli E. Bakis pedagoogika kateedri õpetaja ning 1942. aasta suvest töötas ta edasi vaid vanemassistendina (EAA, 2100, lk 132). Järgmisel aastal kinnitati ta kaheks aastaks Tartu Tööstus- ja Majandusõpilastekooli Meistriteklassi õpetaja kohusetäitjaks (ERA, 1108, l 8). Selleks ajaks oli Bakisest saanud K. Ramuli üks kõige lähedasemaid ning usaldusväärsemaid kolleege. Ramul määrati Eduard Bakise kompetentsi küsimuse arvamusalaldajaks, kui Eduard Bakis kandideeris Psühholoogia ja Psühhotehnika Instituudi assistendi kohale. Oma hinnangut kajastavas kirjas kirjeldab Ramul Bakist kui oma ala suurepärase esindajat ning kiidab tema teaduslikke ja populaarteaduslikke töid (EAA, 2100, l 134).

3. Ülevaade töödest

3.1 Ajakirjas „Kasvatus“ ilmunud artiklid

Ajakirjas „Kasvatus“ on aastal 1938 ilmunud Eduard Bakise poolt neli psühholoogia õpetamise meetodikat käsitlevat artiklit, millest viimased kaks on mõlemad idividuaalpsühholoogia põhiküsimustest. Olles ise alles 38-aastane, oskas Bakis juba siis anda äärmiselt asjakohast nõu ning tema objektiivne hinnang kajastub ka kõigis järgnevatel aastatel ilmunud artiklites. Bakis mitte lihtsalt ei too esile probleeme koolisüsteemis, töökeskkonnas ja mujal, vaid pakub neile ka adekvaatseid lahendusi ning näpunäiteid.

Esimeses artiklis „Märkmeid värvisegamise katsete kohta“ kirjutab ta sellest, kuidas psühholoogiliste katsete demonstreerimisel ei pruugi tulemused olla alati ootuspärased ning õpilased võivad küsida küsimusi, millele õpetajad ei oska koheselt vastata (Bakis, 1938, 4).

Üks selliseid katseid, mille E. Bakis välja toob, on näiteks demonstreerimine, et kolme või seitsme värvuse segamisel saab valge värvi. Katse ebaõnnestumisel väidetakse tihti, et värvid polnud puhtad ja värvitoonid ei olnud õiged. Katse ebaõnnestumise tõeliseks põhjuseks on aga värvisegamise aparaadi komponentide liiga väike heledus võrreldes valge värviga. Isegi kollase - kõige heledam komponendi - heleduse reprodutseerimiseks peab võtma 1/3 musta ja 2/3 valget ketast, kui aga läheneda veel rohkem spektri tumedale poolele, näiteks tume violeti puhul, on vajalik lausa 9/10 musta. Niisugustes tingimustes on valge värvi saamine võimatu. Ketastega katsetamisel on võimalik saada puhast halli, mis läbi musta toru vaadeldes võib tunduda valgena, kui võrdluseks ei ole silmapiiril päris valget värvi näidist.

Bakis toob välja ka teise väärarvamuse, et kolme põhivärvuse segamisel on võimalik saada kõiki värvitoone. Mitmed uurijad on jõudnud samadele järeldustele, et kõiki värvusi on võimalik tuletada vaid siis, kui kasutatakse kolme põhivärvust ning ühte imaginaarset värvust.

Õpilased on tihtilugu veendunud, et sinise ja kollase segamisel saadakse roheline. Suur on aga nende üllatus, kui sinise ja kollase värvuse segamisel ketastel saadakse hoopis hall. Siin on tegu kahe erineva protsessiga. Esimeses protsessis toimub võrkkestale filtreerimine: kollane ja sinine neelavad mõlemad vastasvärvi kiiri, see, mis mõlemast ühiselt läbi läheb, ongi roheline. Teine segunemine toimub aga uurimuste kohaselt mitte võrkkestal, vaid kusagil peaaegu läheduses.

Kokkuvõttes lisab E. Bakis, et sellised seletused ja katsed on gümnaasiumiklassile liiga keerulised ning neid peaks kasutama alles siis, kui keegi nende vastu konkreetset huvi

üles näitab. Sellisel juhul oleks mõistlik neile anda individuaalsed seletused ning illustreerivad lisamaterjalid seletustega.

Teises artiklis räägib E. Bakis psühhotehnilistest nõuetest valgustusele ja normide kehtestamise vajadusest õpikutele, et tagada töö efektiivsus ning takistada tervishoiu kannatamist (Bakis, 1938, 5).

Töö efektiivsust ning kiirust kahjustab puudulik valgustatus, sest hämaruses loetud ebamäärastest figuuridest arusaamiseks on vaja rohkem aega lugemiseks. Tervishoid kannatab selle all, kui raamatu või muu töö lugemiseks peab selle astema silmadele lähemale, et detailide eraldamiseks vajalik arv retseptoreid reageeriks erinevatele kujutistele. E. Bakise sõnul on töö ja valgustuse kooskõlastamiseks kaks võimalust: valgustuse või kirja muutmine.

E. Bakis toob välja, et psühhotehniliste normide kohaselt on bürootööde jaoks alammäär 200-300 luksit, kuid võrdluseks saab välja tuua, et isegi hämaratel kevad- või sügispäevadel võib akna juures saavutada kuni paartuhat luksit. Võib arvata, et enamikes kodudes kui ka klassiruumides on valgustus alla normi ning olgugi et kooliruumides on valgustuse parandamine lihtsam, siis maakoolides ning kodudes võib muutuda see probleemilisemaks.

Probleemi lahendusena pakub E. Bakis välja, et standardõpikute normides peaksid olema määratud õpiku kirja suuruse alammäär, ridade pikkus ja vahe, tähtede vahe ning kirjalaad. Kokkuvõtteks lisab artikli autor, et selle probleemiga peaks tegelema psühholoogilise haridusega õpetaja ning töö kiirendamiseks võiks teda osaliselt vabastada koolitööst.

Järgmises artiklis räägitakse psühholoogia vajalikkusest õpetajatele ning käsitletakse pedagoogilise vaatevinkli läbi individuaalpsühholoogia põhiküsimusi (Bakis, 1938, 1). E. Bakis mainib oma artiklis ameerika psühholoog W. Jamesi, kelle väitel on õpetajatele kasulikud vaid psühholoogilised põhimõisted. E. Bakis aga väidab, et psühholoogia kasutegurit õpetajatele on raske määrata, kuid on vana tõde, et edukaks kasvatamiseks ning õpetamiseks peame tundma igat individuaalset õpilast ning nende hingeelu. Üldise õppeedukuse taseme tõstmiseks peavad olema üldised seaduspärasused, kuidas pedagoogid peaksid õpetama ning milliseid üldisi kasvatuslikke nõudeid näitma. Selle kõrval ei tohi aga ära unustada, et iga õpilane on erinev ning esitab pedagoogile omapäraseid kasvatuslikke probleeme, millega peab individuaalselt tegelema.

Bakis rõhutab, et kuigi psühholoogiliste mõistete teadmine on kasulik, et õpilase hingeelu ette kujutada ning seletada, siis on need mõisted ikkagi hüpoteesid, mis on tihtilugu keerulised ning muutuva tähendusega. Õpetajale tähendab see, et juba kord heakskiidetud

teooriate rakendamisega peab olema ikkagi ettevaatlik, sest õpilased reageerivad erinevatele meetoditele erinevalt. Me oleme harjunud mõtlema, et teaduses käsitletakse ainult üldisi seaduspärasusi, mis kehtivad kõigile ühiselt, kuid samal ajal otsime sealt vastuseid, mis seletaksid ära indiviidide käitumist ning hingeelu.

Isiksuse olemuse määramiseks mainib autor G. W. Allporti, kes on loetlenud 50 tähtsamat isiksuse definitsiooni viimase 2000 aasta jooksul, ning kelle arvates on isiksus miski, mis põhjustab erinevaid toiminguid. Isiksuse määramiseks esitab autor kaks võimalust: indiviidi tüübi paikapanemine ning isikus endal leida jooni, mille abil tema käitumist ennustada.

Isiksuse tüübi määramisega tekib aga kohe eos probleem, sest puhtaid isiksusetüüpe on vähe ning enamus inimesi kuulub segatüüpidesse. Isikujoonte nimetamiseks soovitab autor kasutada igapäevaelus leiduvatest sõnadest eelkõige neid, mis ei oma erilist hinnangut, kuid kirjeldavad püsivaid omadusi. Näitena toob E. Bakis välja Allporti esitatud sõnad nagu hajameelne, täpne, esteetiline, agressiivne, üleolev, nõudlik jne.

Üksikud mõjuvad sündmused, nagu näiteks suured traumad või läbielamised võivad küll mõnda isiksusejoont muuta, kuid üldiselt ei tohi üle hinnata ühe sündmuse mõju indiviidile. Situatsioonist sõltub eelkõige käitumine mitte isiksus. Kokkuvõtteks märgib autor, et on mõisteid, millega saab kirjeldada vaid väheseid, kuid samal ajal on ka mõisteid, mis kehtivad suurele hulgale inimestele. Seetõttu saab järeldada, et ainulaadsus on ainult relatiivne.

Viimases artiklis, mis samuti käsitleb individuaalpsühholoogia põhiküsimusi, piirdub E. Bakis eelkõige isiksuse analüüsiga ning ütleb, et isiksusejooned ei tohi olla umbkaudsed ja spekulatiivsed, vaid peavad olema faktidele rajatud (Bakis, 1938, 2).

Autor loetleb isiksuse uurimiseks sobivaid meetodeid, mis võivad muidu olla efektiivsed, kuid koolitöös on nende rakendamine piiratud ning inimese analüüsimiseks peab õpetaja eelkõige tundma üldlevinud vigu ja tähtsamaid reegleid isiksuse hindamisel.

Ühe tähtsama veana toob autor esile ülelihtsustamise, mis tähendab, et ei süveneta indiviidi või olukorda ning seeläbi tehakse pinnapealseid otsuseid. Märkmete tegemisega annaks seda viga aga parandada. Järgmine viga isiksuse omaduste hindamisel on äärmuslikest hinnangutest hoidumine ning kui hinnangus kaheldakski, siis on tendents paremaid hinnanguid anda. Lisaks sellele üldistatakse omadusi liiga palju.

Inimese tunnetamist soodustab õpetamise aastate jooksul kogutud suur praktiline kogemus. Hinnangu objektiivsust suurendavad ka hindaja intelligentsus ning sarnasus hinnatavaga, sest nii suudab ta analüüsitava isikuga samastuda ning mõista tema tundeid.

Objektiivsusele aitab suuresti kaasa ka distantse hindaja ja hinnatava vahel ning esteetiline suhtumine, et tagada minimaalne hinnangu moonutamine. Kõiki ülaltoodud raskusi arvesse võttes arvab autor, et õpetajad peaksid eelkõige tegema iseseisvalt otsused õpilaste isiksusejoonte kohta ning hiljem neid omavahel võrdlema.

Autori arvates peaksid õpetajad teadma ka seda, kuidas tõlgendada väljendusliigutusi. Autor toob esile G. W. Allporti ja P. Vernoni koostatud kataloogi väljendusliigutuste kohta. Neile, kes soovivad õpilaste isiksust sügavamalt tundma õppida, soovitatakse märkmeid teha, sest nii on võimalik hiljem avastada midagi, mis esmapilgul oleks võinud kahe silma vahele jääda ning sellise meetodiga garanteeritakse ka suurem objektiivsus. Vältima peab aga eelarvamuste kujunemist, sest väljendusliigutused on tihtilugu hetkelised ning keerulised.

Näoilmete väljenduste kohta toob autor oma artiklis välja huvitava fakti, et alumise näoosa ilme kandub ka ülemisele poolele. Kui esitada foto, mis on pandud kokku kahest näopoolst – naeratavast suust ja kurbadest silmadest - siis tervikuna tunduvad ka silmad olevat rõõmsad. Vastupidise kurva suu, kuid naeratavate silmadega pildi peal tunduvad silmad kurbadena.

E. Bakise arvates peab väljendusliigutuste tõlgendamisel arvesse võtma erinevaid traditsioone, emotsioone ja meeleolusid, vanust, väsimust, sugu, tervislikku seisundit, juhuslikke ümbruse mõjusid jt. Seega on võimalik järeldada, et väljenduste ja käitumiste analüüsimiseks ei saa olla kindlaid reegleid, vaid peab arvestama mitmete erinevate teguritega. Inimeste üksikasjalikum tundmaõppimine eeldab kõigi eelpool nimetatud väljendusliigutuste tõlgendamise meetodite omandamist.

Pedagoogid peavad olema ka teadlikud oma õpilaste emotsionaalsest ja sotsiaalsest küpsusest ning teadma, kuidas neid määrata ja arendada. Emotsionaalse küpsuse edendamisel tuleb aegsasti sisse harjutada ratsionaalseid ning ajakohaseid käitumisviise ning keerukamate situatsioonide lahendamisel tuleb nendesse suhtuda samasuguse kaalukuse ning ettevaatlikkusega, nagu lahendataks keerulisi kooliülesandeid. Sotsiaalse küpsuse all hinnatakse indiviidi oskust käituda teiste inimestega ning arvestada nende tunnetega.

Kokkuvõtteks hoiatab autor võõra päritoluga isiksusetestide kasutamise eest, sest see võib olla riskantne. Välismaised testid ei pruugi olla vastavuses kõigi ühiskondade, tavade ning kultuuridega, kuid heade testidega saadud tulemused ning materjalid on siiski äärmiselt väärtuslikud.

3.2 Ajakirjas „Tervis“ ilmunud artiklid

E. Bakis, kes juba varakult ilmutas suurt huvi praktilise väärtusega uurimistööde vastu, kirjutas Saksa okupatsiooni ajal mitmeid artikleid, mis sobisid toonaste olude ning sõjategevusega. Ajakirjas „Tervis“ ongi avaldatud üheksa artiklit, mis moodustavad tähtsa osa tema publikatsioonidest.

Esimeses artiklis kirjeldab E. Bakis ratsionaalset töötamist ja tööjõukasutust sõja ajal ning illustreerib seda seitsme joonisega, mis on tehtud ergogrammiga Tartu Ülikooli Psühholoogia Instituudis (Bakis, 1941).

Sõja ning laastamiste tõttu oli ühiskonnas esile kerkinud probleem tööjõupuuduse ning vajamineva töö suure hulga vahel. Tekkimas oli ka väärarvamus, et kuna osades kohtades pidi töötama äärmiselt halbades tingimustest, siis oleks töö efektiivseim ning tööjõu kasutamine ratsionaalseim, kui tööd teha pidevalt ning ilma puhkepausideta. Siinkohal kasutatab Bakis Tartu Ülikoolis läbiviidud katseid ning illustreerib neid ergograafi abil saadud tulemustega.

Esimeses katses võrreldi passiivset ja aktiivset pinget, kus inimesele anti kätte raskus, mida ta ühe katse ajal hoidis vahetpidamata käes, teise katse ajal aga tõstis seda 48 korda minutis. Esimesel juhul tekkisid väsimuse tundemärgid kiiremini ning seega on võimalik eeldada, et passiivse pingete tekkimise ennetamisel ja takistamisel on võimalik töö efektiivsust suurendada. Järgmises katses tõstis katseisik 4,75 kg raskust eset, ühel juhul taaskord pause tegemata, teisel korral aga anti talle puhkust 50% tööajast. Katse tulemusena selgus, et töötulemus teisel juhul oli tunduvalt parem. Esimese, puhkuseta töö puhul hakkas töö kõrge algtaase langema juba esimeste sekundite jooksul, siis puhkepausidega töö puhul polnud alanemist märgata isegi mitme minuti möödumisel.

Lisaks tuuakse artiklis välja soovitusi tööpäeva ja -koormuse planeerimise ning jaotumise kohta. Autor rõhutab õige töösse suhtumise vajalikkust ning nendib, et puhata tuleb enne, kui väsimus on liiga suureks läinud, sest selle tasategemine nõuab jällegi rohkem aega ning seeläbi põhjustab tööviljakuse langust. E. Bakis toob ka välja asjaolu, et kindlale tööle sobivaima puhkepauside pikkuse ja sageduse leidmiseks tuleb läbi viia katseid ning hiljem võrrelda töötulemuse ja enesetunde vahekorda.

Teises artiklis räägitakse töö ratsionaliseerimisest ja tervishoiust, ehk sellest, kui tähtis on pidevalt jälgida töötaja vaimset ja füüsilist seisundit (Bakis, 1942, 3). Nagu ka eelmises artiklis, on ka siin Bakis arvamusel, et peatähelepanu peab eelkõige pöörama väsimuse vähendamisele mitte pingutuste suurendamisele, sest väsimus on peamine toodangu vähendamise põhjus ning ka peamine tervise ohustaja. Tööpaiga õige korrastamine, nagu

näiteks korraliku valgustuse, ventilatsiooni ja istumisvõimaluste tagamine, aitab vähendada õnnetuste ohtu.

Töö ratsionaliseerimise ja tervishoiu seisukohalt tuleb ka hinnata töötaja seisundit. Töö-efektiivsus ei saa kunagi olla nii kõrge kui võimalik, kui sellele tööle ei ole määratud vastavate eeldustega inimest. Kahe äärmuse – haiguse tõttu töövõimetuse ja heas vormis olemise vahele mahub veel paar astet, mida arstid tihtipeale ei ole valmis märkama ning mida tööandjad ei pea piisavateks põhjusteks töölt vabastamiseks. Selliste juhtude puhul ongi vajalik psühholoogiline lähenemine. Kokkuvõtteks paneb autor töötervishoiuarstide südamele, et nad uuriksid ja tervendaksid hoolikamalt ka neid inimesi, kes jäävad haige ja terve vahepeale, isegi kui nende haigus tundub olevat veel väljakujunemata.

Järgmises artiklis tuuakse välja väsimuse erinevaid aspekte ning selle mõju produktiivsusele ning ohutusele tööl (Bakis, 1942, 4). Kõigepealt võrdleb autor väsimust kohustusega. Väsimuse saabumisega võib öelda, et on tehtud pingutusi, mis omakorda viivad võimete arenemiseni. Pingutusest tingitud väsimus ja lihasvalu pakub paljudele rahuldust, sest on millegi äratagemise indikaatoriks. Rahulolu võib pakkuda moraalse tegevuse läbi saavutatud väsimus, nagu näiteks kahjutule kustutamine. Kuriteoga võrdleb autor väsimust seetõttu, et see vähendab toodangut ja töö headust, suureneb jõukulu ning liigutuste täpsus väheneb. Väsimus põhjustab õnnetusi ja tülisid ning on haiguste eelkäijaks.

Kokkuvõtteks nendib E. Bakis, et mõlemad väsimuse pooled on olulised ning ei saa lihtsalt valida ühe või teise vahel. Tarbetut väsimust tuleb aga vältida.

Väsimusest ning töövõime säilitamisest räägib E. Bakis ka neljandas artiklis (Bakis, 1943, 1). Taaskord toob Bakis esile sõja ning purustuste tõttu tekkinud suure tööhulga, kuid vähese tööliste ja töövõimekate inimeste kriitilise vahekorra. Õige suhtumise puudumine nii töötajate kui ka tööandjate poolt võib tihti viia tervisehäirete ja tööviljakuse langemiseni. Uudses ametis ei pane tihtilugu isegi töötajad ise oma puhkusevajadust tähele, sest nad ei oska oma võimeid adekvaatselt hinnata ning harjumatu töö väsitab neid rohkem kui tavaliselt. Autor toob esile ka õige toitumise ning toitumiskordade tähtsuse.

Tähtsa punktina tuuakse artiklis välja ka fakt, et inimene võib olude sunnil end nii-öelda tagant piitsutada, kuid tema ressursid pole lõputud. Sõja ajal ei saagi inimesed lubada endale lihtsa ning meeldiva töö luksust, kuid seda enam peab tähelepanu pöörama töötajate heaolule. Bakis rõhutab, et töötamine ei tohiks tähendada ainult töötaja võimete kulutamist, vaid just vastupidiselt peab teda arendama.

Väljavaadete ning elu süstemaatilise kavandamise vajalikkusest räägivad E. Bakise kaks järgmist artiklit (Bakis, 1944 ja 1942, 5). Tagades kindlad sihtmärgid ning jõu ja aja

ratsionaalse kasutamise, on võimalik areneda ning hoida ka oma tervist. Mõlemas artiklis toob Bakis esile erinevaid meetodeid, kuidas oma aega planeerida, kuidas kiirendada tööd, ilma et kannataks töö kvaliteet ning kuidas leida õige ellusuhtumine. Nagu ka eelmistes artiklites, on neis kahes artiklis väsimuse vähendamine tähtsal kohal, et tagada lisaks heale tujule ka tööviljakus ja tervishoid.

Mõlema artikli kokkuvõtteks võib öelda, et töötaja mõttetu enesepiin ning enda ülekoormamine hävitaks suurimagi riigi ning seetõttu pole soovitud. Ohverdusi peab tooma ainult äärmistel juhtudel ning ainult siis, kui see on tõesti hädavajalik. Tervislik seisund aitab inimesel paremini organiseerida tööd, organiseeritud töö aga jätab rohkem aega tervisele tähelepanu pööramisele.

Ärevustunne ning ärritumine ei ole võõrad kellelegi ning nad on tähtsaks osaks inimese kohanemisele eluoludega. Sellest räägib lähemalt Bakise järgmine artikkel (Bakis, 1943, 2).

Ärevus hoiab meid ärkvel ning mõõdukal määral aitab koondada ning hoida tähelepanu. Tihti aga avaldavad nad meie elule pigem kahju kui kasu, lausa kahjulikuks muutub ärritus siis, kui selle ilmnemisel ei ole enam võimalik otstarbekohaselt funktsioneerida. Artiklis tuuakse välja mitmed ärevuse tekkepõhjused. Esmalt võib põhjustajaks olla tervislik seisund, näiteks kilpnäärme liigtalituse korral. Liigne emotsionaalsus ja lapselik tundeelu võivad samuti tekitada tugevat või ülitugevat ärritust. Veel võib põhjusteks olla ülitugev sündmus inimese elus, väsimus, ohtlikud olukorrad kui ka lihtsamate takistuste ilmnemine igapäevatoimingute teostamisel. Puudulik ellusuhtumine on järgmine ärevuse tekitajaid, näitena on toodud lahinguväljal hirmu tundmine, kui see isik ei ole end võimalikuks eneseohverdamiseks emotsionaalselt valmis seadnud.

Bakis toob artiklis välja ka võimalikud meetodid, kuidas hoiduda ülearusest ärritumisest. Võrdse tähtsusega toob ta esile nii arstliku ülevaatused kui ka enese vaadete ning arvamuste ümberhindamise. Lisaks eelnimetatutele on Bakise sõnul ka tahtejõul suur roll ärevuse maandamisel.

Järgmine artikkel kuulub E. Bakise nende tööde hulka, kus ta annab inimestele kasulikku psühholoogilist nõu ning seletab lahti meile igapäevased toimingud ja sündmused, millele me ise enam tihti tähelepanu ei pööra (Bakis, 1943, 1). Inimene on kui oma harjumuste ohver ning äkilise muutuse korral ei oska ta enam oma vajaduste rahuldamiseks midagi teha ning võib ärrituda. Bakis aga tõdeb, et probleemide ning ebamugavuste eest põgenemine ei vii kedagi kuigi kaugele.

Paljude inimeste jaoks on usk see, mis aitab leida sisemist rahu, teiste jaoks on selleks mingi füüsiline tegevus nagu sport või joonistamine. Viimased küll aitavad probleemidelt mõtted eemale hoida, kui lahenduseni nad ei vii ning seetõttu oleksid otstarbekad siis, kui me ei saa asjade käiku ise kuidagi muuta. Probleemi - täpsemalt takistuse - eemaldamiseks soovitatakse enesele aru anda, milles probleem seisneb ning mida ise vajatakse. Kui probleemi sõnastus on enesele selgeks tehtud, siis on ka lahenduse leidmine selle võrra lihtsam.

Autor süveneb artiklis ka nii-öelda „vaimu pealetulemise“ fraasile, näiteks kunstnikul tuleb korraga inspiratsioon pilt maalida. „Vaimu“ ei saa aga sundida ning mõtted vajavad aega meie peas idanemiseks, et neist saaks midagi välja kasvada. Soovitatakse mõtteid ka kohe üles märkida. Kui probleemid on ületatud ning „vaim on peale tulnud“, siis jääb üle vaid ideede teostamise võimalusi uurida.

Erinevate probleemide lahendamiseks leidub spetsialiste ning ei eeldatagi, et iga inimene suudab lahendada igat ettejuhtuvat probleemi, kuid isegi parima tahtmise juures ei suudeta lahendust leida kõigile takistustele. Siinkohal lõpetabki autor oma artikli soovitusega inimestel läheneda elule loovalt ning nendib kui tähis on looming vaimutervishoiule.

Kui varasemates artiklites on E. Bakis esile toonud valguse puudumise põhjustatud raskusi ning ebameeldivusi tööl, siis käesolevas artiklis räägib ta just vastupidisest – sellest kuidas liigne valgus mõjub halvasti meie silmadele ning hajutab tähelepanu töötegemiselt (Bakis, 1942, 2). Valgusest tingitud ebameeldivuste eemaldamiseks soovib Bakis nihutada töölauda aknast eemale või aken katta tumeda sirmiga, sest väljast tulev valgus pimestab silmi ning vastasel juhul me hakkaks kortsutama kulme, mis võib aga omakorda viia peavaludeni. Elektrilampide hõõgniitide heledus võib luua ka olukorra, kus metallesemetel peegeldub valgus silma ning segab meid töötamast, selle vältimiseks soovib Bakis töökohtades vahetada metallist esemed tuhmimate puidust esemete vastu, mis neelavad rohkem valgust. Lambivaliku juures soovib autor vältida nikerdiste ning lakk-kattega lambijalgu, mis taaskord segaksid töötegemist oma valguspeegeldustega.

3.3 Ajakirjas „Akadeemia“ ilmunud artiklid

Ajakirjas „Akadeemia“ ilmus E. Bakise poolt kokku viis artiklit, millest üks on kirjeldav ning ülejäänud neli on teaduslikud.

Esimeses artiklis (Bakis, 1938, 7) kirjeldab E. Bakis ülikoolis töötavaid assistente ja nende ametikohustusi ning toob välja peamised probleemid assistentide töös. Töötades ise sel ajal Psühholoogia Instituudi vanemassistendina, oli Bakisel võimalus tuua näiteid oma kogemustest ning esile tuua probleeme assistentide töös, millega ka tema ise pidi võitlema. Esimesena mainib autor töö ratsionaliseerimist, ehk vajadust assistentide tööülesanded ja –tingimused paika seada. Bakis kritiseerib tolle-aegset olukorda, kus assistentidele antakse kantselei-, joonestamis- ja raamatukoguhoidjatöid, millega saaks sama hästi hakkama ka vilunud teenija või vastava eriala töötaja. Lisaks eelnimetatule kritiseerib autor ka asjaolu, et tihti eelistatakse ametisse võtta isikuid, kelle koolitulemused on kõige paremad, arvestamata, et ametil on lisaks nõutavale intelligentsi alammäärale ka ülemmäär. Võttes tööle inimese, kes on vastava ameti jaoks ülekvalifitseeritud, võib paratamatult tekkida tööga rahulolematus ning seetõttu kannatavad nii tööviljakus kui ka suhted teiste töötajate ning ülemustega.

Teisena toob autor välja majandusliku ja õigusliku külje. Majanduslikust küljest peab assistentide palk olema piisav, et tagada keha- ja vaimutervishoiu nõuete rahuldamine, sest teaduslik töö nõuab suurt energiahulka ning võimet süveneda ja analüüsida ning seda on võimalik saavutada vaid täie tervise juures. Lisaks eeldab teadustöö tegemine vajaliku kirjanduse ning käsiraamatute hankimist ning just perekonnainimestel tekib probleem, mille arvelt selle otstarbeks kokku hoida. Õiguslikust küljest toob autor näite Ülikooli seaduses olevast lüngast, mille tõttu oli võimalik juhtum, kus assistent haigestub enne ametisse edasikinnitamist ning tema surma järel jäi perekond ilma pensionist, sest perekonnapea ei olnud surmahetkel riigiteenistuses. Lisaks sellele nendib E. Bakis kui lihtne on tööandjal vabaneda assistendist andes talle sellest ette teada vaid kuu aega ilma eriliste seletusteta. Eriti keeruline uut tööd leida pärast vallandamist on teoreetiliste instituutide assistentidel, kelle tööd ei saa otseselt väljaspool ülikooli kusagil rakendada.

Kolmanda probleemina mainib autor assistentide valimist ning neile edasise arengu tarvis ruumi jätmist. Ainult üliõpilaspõlves tekitatud muljete ning diplomitöö põhjal ei saa veel kindlalt valida õppejõule edukat järeltulijat. Paratamatu on, et assistendid peavad läbima prooviaja, kuid seda ei tohi ka liialt pikale venitada. Andekatele assistentidele ruumijätmise all peab autor silmas olukorda, kus professorid peavad tagama assistentidele koha endi seas. Kõike eelnevat arvesse võttes, nendib autor, et assistentide väljavaated pole tihtilugu kiita.

Assistendi amet ei ole stabiilne ei majanduslikult ega ka tuleviku perspektiivis, õppejõu ega isegi instruktori amet pole kellelegi garanteeritud ning vähesed suudavad seda üldse saavutada.

Mainitud probleemide lahenduseks pakub Bakis välja, et inimesed, eriti veel assistendid, ei tohiks ette valmistuda ainult üheks ametiks, vaid jätma endale valikuvõimalusi juhul kui esimese töökohaga midagi juhtub. Lisaks soovib Bakis uurimustööde teemadeks valida aktuaalsed kodumaised probleeme, mis lihtsustaks nende finantseerimist ning millest lõikaks kasu ka meie ühiskond. Kokkuvõttes ütleb autor, et kõik eelmainitu on vaid tema arusaam olukorrast, kuid ta arvab, et pärast vastava eriuurimuse läbiviimist oleks võimalik neid probleeme lahendada või vähemalt olukorda märgatavalt parandada.

Järgmises artiklis kirjeldab Eduard Bakis majanduspsühholoogiat, inimeste arvamust selle kohta ning toob esile põhjusi, miks inimesed ei võta psühholoogiat „päris teadusena“ (Bakis, 1939, 2). Prof. Konstantin Ramul käsitles samu küsimusi esmakordselt oma loengutesarjas psühhotehnika kohta, kuid Bakis arvab, et toona ei olnud aeg selle jaoks veel küps.

Majanduspsühholoogia vajalikkuse näitena toob autor näite kahest vilunud ärijuhist, kes 57 töökandidaadi hulgast valisid täiesti erinevad inimesed, kes nende arust sobiksid kõige paremini samale töökohale. Bakis ei eelda, et kandidaatide sobivuse määramiseks tuleks loobuda sooviavalduste ning testide kasutamisest, kuid ta arvab, et sarnastes olukordades peab koguma mitmekesisemaid andmeid ning otsuste tegemisel lähtuma teaduslikest meetoditest. Järgmisena kirjeldab Bakis suhtumist töötajatesse ning vastupidi töötajate suhtumist töösse ning tööandjasse. Töö kvaliteedi parandamiseks võib kohandada töökeskkonda inimese psühhofüsioloogiliste seaduspärasustega, nagu näiteks valgustuse kvaliteedi parandamise ja seeläbi väsimuse vähendamisega.

Lisaks mainitakse artiklis ka töökoha ja töötaja geograafilist asukohta ning sellega kaasnevaid komplikatsioone. Inimeste omavahelisele koostöö probleemil peatub autor pikemalt, sest tema arust on tööandja kohustuseks mitte ainult tööprodukti eest vastutamine, vaid ka töötajatele lisaks rahalisele tasule ka vaimse rahuolu pakkumine. Bakis võtab oma artikli kokku väitega, et ainult ostjate huvide uurimisega võib suurendada läbimüüki, kuid kui lisaks sellele koheldakse töölisi hästi ning aidatakse lahendada nende individuaalseid probleeme, siis on võimalik tagada ka suurim produktiivsus. Seega näib autorile, et majanduspsühholoogiast oli tol hetkel kujunemas vajalik sild tehnika ja vaimse kultuuri vahel, et luua harmoonilisem ning tegudevõimelisem keskkond.

Kooskõlas eelmise artikliga, jagab Bakis nõuandeid psühholoogide tööde ja tegemiste kohta ka oma järgmises artiklis, kus ta räägib meie ülikoolidest ja rakenduspsühholoogiast ning tutvustab rakenduspsühholoogia olukorda (Bakis, 1938, 3). E. Bakise sõnul tuleks rakenduspsühholoogidel astuda lähemasse kontakti majandus-, õigus-, filosoofia- ja arstiteaduskonnaga ning lisaks sellele peaksid nad läbima kursused bioloogia, füsioloogia, filosoofia ja pedagoogika alal.

Bakis loetleb tähtsamad suunad, kus tema arvates oleks psühholooge vaja rakendada märkimisväärselt rohkem, kui tol ajal seda tehti.

- Kutsevalikute tegemisel nõuandmine. Nimetatu vajaduse põhjendamist ei pidanud Bakis nii oluliseks, sest juba tol ajal olid olemas kutsevaliku nõuande bürood ning haridusministeerium kaalus selle ala laiendamist.
- Tööoskuste õpetamine. Nagu ka eelmine punkt, on ka selle küsimuse lahendamise eelduseks psühholoogilised uurimused ja kaalutlused. Psühhotehnilisi printsiipe kasutades tööstuskoolides ja käitistes, tagame töötajad, kes võivad hiljem osutada edukateks.
- Töö ratsionaliseerimine ning sellega kaasnevad psühholoogilised probleemid. Tööviljakuse valemist järeldub, et tööprotsess tuleb kohandada inimese individuaalsete psühhofüsioloogiliste protsessidega, et kiirema töötegemisega kaasneks ka suurem efektiivsus. Teisalt tuleb tagada töötajatele rahuldustpakkuv töökeskkond ilma üleliigsete hõõrumiste ja teiste psühholoogiliselt kurnavate faktoriteta.
- Reklaamipsühholoogia. Selle teema tähtsus seletab end ise: vajalik on luua reklaamid, mis köidaksid tarbijaid ning tekitaksid neid huvi vastava toote vastu. Igal rahval on aga erinev maitse, huvi ja vajadus ning isegi ühe rahva hulgas võivad needki varieeruda vastavalt haridusele, vanusele jt ning siinkohal tulekski esile reklaamipsühholoogia tähtsus.
- Vaimutervishoid. Tolleaegne arstiteaduskond ei andnud piisavat psühholoogilist ettevalmistust vaimsete haiguste mõistmiseks ning raviks. Lisaks ravile on vajalik ka vaimsete haiguste ennetamine, näiteks tuleks Bakise sõnul koolidesse palgata kooliarstide kõrvale ka koolipsühholoogid, kes juba varajases staadiumis saaks noorte tervishoiul silma peal hoida. Ilmselt ei osanud ta aimatagi seda, et alles 50-60 aastat hiljem oli võimalik Eesti koolides saada koolipsühholoogi abi.

- Seadusrikkumiste ning kohtu alal oleks vajalik psühholoogilise haridusega ametnikke, kes tegeleks ülekuulamiste ning tunnistuste usaldusväärsuse hindamisega.
- Sõjavägi eeldab väga laiahaardelist psühholoogia kasutust alates väeosadesse jaotamisest kuni sõdurite väljaõpetamiseni. Sõduriealiste noorte kasvatusmeetoditesse peab rohkem süvenema, et tagada sõdurite korralik vaimne areng. Sõjaväes vajalikke psühholoogia kasutusalasid on nii palju, et autor leiab, et otstarbekohane oleks luua eraldiseisev sõjapsühholoogia instituut.
- Muudatused inimeste suhtumistes ning avaliku arvamuse uurimine.
- Kunstnikud ja teised kunstiga tegelevad inimesed vajavad samuti psühholoogilisi teadmisi .

Ühes artiklis räägib E. Bakis inimese võimetest ning nende arendamise vajalikkusest (Bakis, 1939, 1). Ta toob näiteid mitmest erinevast uuringust ja toob esile isiksuseomadused ja võimed, mis on vajalikud teatud ametikohtadel. Näiteks on eduka inimese eelduseks energilisus ning võime reageerida sobivalt ootamatutes olukordades. Teisalt vaatleb autor võimete arendamise piire ning mainib kui oluline on aru saada, millised omadused on sünnipärased ja muutumatud ning millised elu jooksul omandatud ehk muudetavad.

Järeldusena leiab Bakis, et inimese muutustele aitab suuresti kaasa ümbrus ning selle mõju võimetele. Tähtsaks peab ta ka ülevaadete tegemist, et milliseid funktsioone vajab meie majanduslik ja ühiskondlik elu ning mida milliste psühholoogiliste ressursidega oleks kõige mõistlikum peale hakata.

Psühhoanalüüsist ja psühholoogiast räägib Eduard Bakise 1938. aastal ilmunud artikkel (Bakis, 1938, 6). Autor kasutab seda artiklit võimalusena kritiseerida raviviise, kus kasutatakse psühhoanalüüsi. Näitena kasutab Bakis Kesseli ja Humani uurimusi psühhoanalüütilise ravi efektiivsuse kohta ning sealt sai Bakis teada, et eelmainitud ravi abil ei suudetud ravida küllaldaselt paljusid patsiente ning seetõttu ei saa lugeda psühhoanalüütilisi teooriaid hingelise ravi parimaks ettevalmistuseks. Psühhoanalüüsi teooriat kritiseerib Bakis tema liigset lihtsustamist ning liiga kiiret üldistamist.

3.4 Ajakirjas „Tulimuld“ ilmunud esseed

Ajakirjas „Tulimuld“ ilmus E. Bakise sulest 17 esseed, mis ta kõik esitas pseudonüümi alt Jaan Pagulane (ETBL, 2000). Teistes ajakirjades avaldatud artiklitega võrreldes on need esseed hoopis voolavama ning jutustavama stiiliga, hallates mitmeid erinevaid aktuaalseid teemasid lühijuttudest kuni isiklike vaatlusteni. Kõik ajakirjas Tulimuld ilmunud esseed on välja toodud lisa (lisa 1), kuid lähemalt räägin mulle isiklikult kõige silmapaistvamatenä tundunud kirjutistest, mis illustreerivad Eduard Bakise äärmiselt laia silmaringi ning sõnaosavust.

Keeleteaduse üliõpilasena jäi mulle esimesena silma 1955. aastal ilmunud essee erinevate sõnakasutuste ning paguluses tekkinud keelteprobleemide kohta (Bakis, 1955). Emigratsioonimaal elamise kogemust kirjeldab Bakis kui Paabeli segadust - korraga on inimesed paisatud keskkonda, kus tema naabrid võivad iga külje peal rääkida erinevat keelt ning talle ei ole antud mingit kohanemisaega. Kodumaalt lahkumise ning võõral maal ümberasustamise tõttu on inimesed sisemiselt segaduses, lisaks uuele keelekeskkonnale peab ümber hindama ka oma väärtused. Selline olukord, eriti veel küpses eas, muudab uue keele äraõppimise ning nüansside tabamise veelgi keerulisemaks.

Pagulaste keelteprobleem pole aga ainuke takistus, mida inimesed ületama peavad. Igas kultuuris annab üha rohkem ja rohkem tunda erialane keel, mille sõnavara ning vajadus kiirelt arenevas ühiskonnas kasvab suure kiirusega. Sama eriala spetsialistid saavad seda kasutades vestelda teineteisega ka siis, kui omavaheline keel pole sama ning on alles puudulik. Veel kirjeldab autor mittesõnalisi ehk sümbolite süsteeme, mida taaskord on võimalik igal inimesel omamoodi tõlgendada.

Oma kogemust paguluses viibides kasutab Bakis ära, et arutleda sellise segaduse heade ja halbade külgede üle. Pealkirjaski võrdleb ta olukorda mitmetahulise teemantiga, ehk kuidas pärast nädalatepikkust lugemist, uurimist ja õppimist on võimalik see olukord pöörata enda kasuks ning kasutada seda silmaringi avardamise ning muljete väljendamise suurepärase võimalusena. Ka mittepagulaste olukorra lihtsustamiseks pakub Bakis välja kaks lahendust: erialaste keelte viimine ühise keele alla ning ühe rahvusvahelise keele kasutuselevõtmise. Viimasel ei peatu autor pikemalt, vaid pigem arutleb edasi erialakeelte edendamise küsimusel. Kokkuvõtteks kirjutab Bakis, kuidas sõdade ning okupatsioonide tõttu on inimesed läbinud küll äärmiselt valusad elamusi, kuid siiski on see aidanud kaasa nägemaks meid ümbritsevat põneva ja kirevana. Illustreerivalt võrdleb ta maailma lihvitud teemadiga, mis erineva nurga alt vaadatuna muudab küll oma sära, kuid ometi jääb alati samaks.

Kahest osast koosnevas essees, mis mõlemad ilmusid aastal 1956 kirjeldab E. Bakis erinevaid maailmavaatelisi probleeme tema enda kui pagulase vaatevinklist, rääkides usust ja inimeste tunnetest (Bakis 1956). Kirjutise illustreerimiseks võrdleb ta tolleaegset olukorda ning oma vaateid muusikaliste teostega ning kirjeldab, milline näeks välja pagulaste kohta komponeeritud muusikapala – milliseid etappe meie elust peaks mängima nuttev viiul ning milliseid võidukas trompet.

Samateemalise artikli teises osas nendib autor, et muusika võib anda küll sobiva tausta, kuid sõnaline osa puudutab tundeid rohkem ning seletab neid paremini lahti (Bakis, 1956). Selle kirjeldamiseks kasutab autor oma kaasmaalaste kirjalikke väljendusi, mis on tehtud emigratsiooni esimestel aastatel. Esimene inimene, kelle mõtteid Bakis edastab, räägib enda ja Jumala omavahelisest suhtest ning sellest, kuidas see on paguluses olles muutunud. Varem suutis mainitud isik Jumalaga ühendust võtta siis kui ta ise soovis ning suuremate komplikatsioonideta. Uuel maal elades aga võttis ta osa piiblitundidest ja hakkas käima kirikus ning korraga pidi ta tõdema, et Jumal ei tundunudki enam nii lihtne ja lähedane vaid pigem kauge ja võimukas valitseja.

Sarnaseid näiteid toob Bakis veelgi, kus kirjeldatakse usulisi teemasid ning inimeste hingeelu muutusi paguluses elamise tagajärjel. Kokkuvõtteks lisab autor, et mitmesuguste okupatsioonide all olemise ning ringirändamise tõttu on meie maailmapilt muutunud intellektuaalsemaks ning suhtumine varem absoluutsetena tundunud teemadesse on muutunud relativistlikumaks.

Järgmise esseega tundub E. Bakis oma elu jooksul kogetut ning nähtut kokku võtmas (Bakis, 1958). Ta kirjeldab küll kõiki neid häid aega, mis on tee peal läbitud, kuid nendib, et otsast peale ei tahaks ta enam alustada. Teadmine, mis meid siis ees ootaks, ei laseks ilmselt neidki momente nautida. Samaaegselt ei tahaks ta olla ka järgmise generatsiooni nahas, kes peavad rahvaarvu kiire kasvu tõttu hakkama elama „megapolistes“ ning harjuma uute reeglite ja süsteemidega.

Tänu läbielatud on võimalik tajuda uusi isiksuse dimensioone ning näha elu uue vaatenurga alt. Teaduse areng suunab samuti inimesi uue tegelikkuse suunas. Oma generatsioonil soovib Bakis otsida võimalusi, kuidas sellist arengut soodustada ning juhendada. Paguluslaagrite ajal ei osanud keegi arvata, et uute „minade“ kujunemised võiksid ka hästi lõppeda, sest inimestele tundusid, et olude sunnil tehtud isiksusemuutused nüristasid ning kahjustasid neid. Inimesed, kellel on ainult üks „mina“, on suurema ohu all kokku varisema, kui katastroof peaks juhtuma. Mitme „minaga“ inimesed aga suudavad muutustega loomulikumalt kohaneda ning isegi maisest elust lahkumine tundub elu naturaalse protsessina.

3.5 Ajalehes „Postimees“ avaldatud teated ja artiklid

Postimehes mainiti Eduard Bakist teadaolevalt 5 korda (EAAB, 2012, 6 mai). Inimese käitumise kohta avaldati Eduard Bakise artikkel 1936. aastal, kus ta käsitles käitumishäireid ning nende kõrvaldamiseks vajaminevaid meetodeid. Lisaks toob ta välja inimlikud tegevused, mida käsitletakse kui instinktiivsetena (Postimees, 1936). Samal aastal mainitakse teda ka seoses loengutesarjaga „Töö ja väsimus“ (Postimees, 1936).

Kuulutustena mainiti Bakist seoses tema esinemisega rahvaülikoolis, kus ta pidas kõne inimese näoilmete kohta ning kuidas nende pealt saab lugeda iseloomustusi, kuid mainib, et see on äärmiselt keeruline ning näoilmete põhjal tehtud järeldused ei ole midagi kindlat (Postimees, 1934). Oma kõne illustreerimiseks näitas Bakis erinevaid pilte, mis olid tehtud Ameerikas ja mujal. Lisaks mainitakse teda kuulutuste osas seoses tema "Tundmus ja mõistus" (Postimees, 1937) ning „Igapäevase elu psühholoogia“ loengutesajadega, viimase kirjeldatakse lühitalt selle sisu, toimumiskohta ja aega ning loengutes kasutatavaid abivahendeid (Postimees, 1938).

3.6 Artiklite kogumikus „Yearbook of The Estonian Learned Society in America“ ilmunud artikkel

Eesti Haritlaste Selts Ameerikas (originaalkeeles: The Estonian Learned Society in America) loodi 16ndal detsembril 1950. aastal New York'is. Seltsi eesmärgiks oli koondada Eestist põgenenud õpetlasi ja teadlasi, kes resideerusid Ameerika Ühendriikides, aidata neid oma teadustööde tegemiste juures ning aidata neil seltsi aastaraamatus oma artikleid publitseerida. 1953. aasta seisuga oli seltsis 50 liiget (Felsberg, 1954). E. Bakis avaldas seltsi esimeses väljaandes esialgse aruande oma psühholoogilise uuringu kohta teemal „A study of displaced persons“.

Eelmainitud aruandes kirjutab E. Bakis oma psühholoogilisest uuringust ümberasustatud inimeste kohta viiest erinevast riigist: Eestist, Lätist, Leedust, Poolast ja Ukrainast. Ta kirjeldab nende inimeste eluolusid, põgenemise põhjuseid ning seda, kuidas sääraastes oludes viia läbi psühholoogilist uuringut.

Bakis kirjeldab neid II Maailmasõja põgenikelaagreid süngete ning lootusetute kohtadena, kus inimeste nimed olid asendatud numbritega ning nende energiavarud olid aastatepikkuste toitaenappuse tõttu ohtlikult madalale langenud. Siinkohal toob autor välja aga peamise põhjuse, miks ta arvab, et selline uuring on vajalik: mitme erineva riigi

kodanikud elasid korraga täpselt samasugustes tingimustes, tihti isegi külje kõrval samas põgenikelaagris. Seega saaks uurida erinevusi, mis eri kultuuriliste ning rassiliste taustadega inimestes esile kerkivad.

Teise uuringu vajalikkuse põhjusena toob Bakis esile fakti, et kuigi alguses oli põgenikelaagri elanikel suhteliselt kõrge võitlusvaim ning terve vaimne olek, siis kahe aasta möödudes – ilmselt 1944. aasta suvest - kerkisid esile ärevusttekitavad isiksuselagunemised. Mõnes grupis, kes sunniti oma kodumaalt põgenema varem, toimusid ka muutused varem. Psühholoogide ning psühhiaatrite diagnoosidest selgus, et need sündroomid olid erinevad nendest, mis tavaliselt sellistes olukordades tekivad ning kõige hullem oli asjaolu, et see tundus olevat epideemiline. Tööd oli rohkem kui üksikud psühholoogid suutsid teha ning seega leiab Bakis, et küsimustike teel läbiviidud massipsühhoterapia oli ainuõige samm.

Eriolukorras psühholoogilise uuringu läbiviimise juures on aga mitu probleemi. Esiteks ei saa uurija lootma jääda palgalistele abitöötajatele ega rahastamisele, sest olukord lihtsalt ei võimaldaks seda. Lisaks peab silmas pidama asjaolu, et kui ka uurijal endal ei ole ligipääsu väliskirjandusele, siis peab ta arvetsama oma uuringus tekkivate võimalike ajalünkadega. Seega oleks äärmiselt vajalik luua kontakt mõne psühholoogiga väljastpoolt, kes oleks kursis uute psühholoogiliste arengutega. E. Bakisel õnnestuski luua suhtlussidemed Dr. M. Brewster Smithi ning Dr. Raymond A. Baueriga, kes aitasid tal kavandada uurimuse teoreetilise raamistiku ning andsid teisigi kasulikke soovitusi uuringu läbiviimiseks. E. Bakis kasutaski seda aruannet võimalusena tänada kahte ülalmainitud meest ja nende sõpru kõigi raamatute ja abipakkide eest, mis nad talle sel ajal saatsid.

Valminud küsimustikud tõlgiti kaheksasse keelde ning sellest viite kasutati uuringu läbiviimiseks, aja möödudes kohendati küsimustikke vastavalt sellele, mis kultuuritaustaga inimesi küsitleti. Bakis kirjeldab aruande lõpus asjaolu, kui keeruline on üks sellist uuringut läbi viia, kui suhtlemine toimub pikkade vahemaade taga asuvate inimestega kirja teel ning kohapeal tunnevad ja usaldavad teda vaid eestlased ja ehk mõned lätlastest.

Kokkuvõtteks ütleb autor, et selline küsimustik ei ole kasulik mitte ainult psühholoogiaalase teaduse tegemiseks, vaid see pakub stressis inimestele võimalust oma tundeid ja emotsioone väljendada. Aruande esitamise ajaks oli Bakis saanud tagasi 532 täidetud küsimustikku.

3.7 Raamatus „Flight and resettlement“ avaldatud uuring

„Flight and resettlement“ on 1955ndal aastal ilmunud UNESCO sarja teine väljaanne teemal populatsioon ja kultuur. Mitmed erinevad autorid, kaasaarvatud Eduard Bakis, avaldasid eelnimetatud raamatus oma uuringuid põgenike, ümberasustatud isikute, koonduslaagrite, psühhooside, sotsiaalse integratsiooni ja probleemide ning teiste väljarändega seotud teemade kohta (Murphy, 1955). Eduard Bakise uurimuse aluseks on tema Saksamaal põgenikelaagris veedetud aeg, kus ta elas külge külje kõrval pagulastega kolmest balti riigist: Eestist, Lätist ja Leedust. Autor kutsub mainitud laagrit ise inglise keeles *displaced persons' camps* ehk ümberasustatud isikute laagriks ning kasutab selle kirjeldamiseks oma isiklike kogemusi, märkusi ja vaatlusi (Bakis, 1955).

Esimese talve vältel Saksamaa põgenikelaagris aastatel 1945-1946 tundus autorile, et ühe psühholoogi peamiseks eesmärgiks oleks välja selgitada, miks sõjaaegsed läbielamised, eelkõige kodumaa kaotus, ei ole neile inimestele suuremat mõju avaldanud. Põgenike võitlusvaim ei olnud sugugi nii kahjustatud, kui kardeti. Levis arvamus, et häda ja viletsus on möödunud ning keegi ei kartnud, et midagi hullemat võiks enam juhtuda. Aeg aga möödus ilma vähimagi märgita, et laagrielu võiks kunagi lähiajal lõppeda. 1945nda aasta jõulude ajal arvasid põgenikud, et see on nende viimane püha, mida peab pidama laagris olles, kuid ka järgmise aasta jõuludeks ei olnud olukord sugugi muutunud. Tasapisi hakkas elanikele koitma tõsiasi, et suure tõenäosusega elatakse põgenikelaagrites ka sajandivahetuse ajal ning Bakis ei imestanud, kui pärast 47nda aasta suve ehk ligi kaks aastat hiljem hakkasid esile kerkima tõsisemad sümptomid.

Varem või hiljem näitasid kõik laagrielanikud neurootilisuse tundemärke. Kuriteod muutusid tõsisemateks, töölt puudumine muutus sagedamaks ning huvi laagri siseasjade ja valimiste vastu oli haihtumas. Bakis kirjeldab toonast olukorda kui aegluubis liikuvat pilti - üks aktiivsemate hulka kuuluv mees oli autorile öelnud, et tal läks mitu nädalat aega, enne kui ta saatis vastuse kirjale, kus pakuti võimalust emigreeruda Ameerika Ühendriikidesse. Vaatamata paljudele erinevatele sümptomitele vägivallast apaatiiani, oli kõige silmapaistvam ja laialtlevinum põhjuseta viivitamine ja ükskõiksus, mida põgenikud ise hakkasidki kutsuma „ümberasustatud isikute apaatiaks“. Kätesaadav kirjandus sarnastele probleemidele oli aga kasin, eriti anglo-ameerika psühholoogiline kirjandus, mis oli 1933ndast aastast Saksamaal

keelatud. Seega veenduski autor, et uurimus toonase olukorra kohta on kohustuslikuks eelduseks otstarbekohaste ettepanekute tegemiseks.

Esimene küsimustik koostati Balti Ülikoolis Eksiilis (the *Baltic University in Exile*), kus tuhanded tudengit Eestist, Lätist ja Leedust õppisid ja töötasid oma kodumaalt pärit instruktorite tiiva all (*Baltic Fund News*, 1996).

Saadud tulemuste ja kogemuste baasil konstrueeriti uus ja täiustatud küsimustik viies erinevas keeles, mida täitsid üle 500 inimese. Ühe apaatia põhjusena kerkis esile toitainepuudus. Laagrielanikud vajasid pikemaid puhkepause töötegemise ajal, et oma energavarusid säästa ning pigem eelistati niigi nappide varude hoidmist kõige tähtsama – emigreerumise jaoks. Järgmise põhjusena toob Bakis esile põgenike silmis kõige aktuaalsema probleemi – sõprade ning sugulastega kommunikeerimise. Esiteks oli niigi keerukas ühendust pidada kodumaal elavate sugulastega, teisalt aga ei julgenud nn raudse eesriide taga elavad inimesed saada kirju välismaalt, sest võidi kahtlustada riigireetmist või riigivastast tegutsemist.

Bakise jaoks oli üks kõige põnevamaid avastusi, mis ta küsitluste tulemusi uurides tegi, et 38% põgenikest väitsid, et neil on olnud kas telepaatilised kogemused või prohvetlikud nägemused. Pidev vajadus olla kogu aeg valmis viivitamatuks evakueerumiseks tekitas inimestes tunde, et nad peavad õppima ridade vahelt lugema nind sündmusi ette ennustama. Sama kehtis ka sugulaste ning sõprade saatuste ette ennustamise ning äraarvamise kohta, sest kontaktis suudeti püsida vaid väheste kodumaalt. Kõike seda arvestades sai autor teha järelduse, et apaatiat süvendavaks teguriks oli pidev muretsemine asjade üle, mis toimusid väljaspool tolelaegset keskkonda.

Järgmise apaatia faktorina mainib autor vaimse arengu järjepidevuse puudumist, mis on põhjustatud liiga kiiresti muutuva keskkonna poolt. Alates 1939ndast aastast oli põgenike elus vähemalt 4 suuremat perioodi ehk muutust: tavaelu oma iseseisvas demokraatlikus vabariigis; kommunistliku režiimi all elamine aastatel 1940-41; kolm aastat fašistide okupatsiooni; elu põgenikelaagrites. Inimeste elus toimus lühikese aja jooksul nii palju muutusi ning tihtipeale kattusid ja vastandusid erinevate võimude pool esitatud käsud, et nende vaimne tervis hakkas üsna pea sellise koormuse all kannatama. Kaitsemehhanismina lülitati end välismaailmast välja ning süveneti teiste eludesse ja vestlustesse nii vähe kui võimalik. Vene okupatsiooni ajal hävitati vabatahtlikult kirju, pilte ja suveniire, et tagada enese turvalisus ning seeläbi oli inimestel keeruline hoida sidet mineviku ja oleviku vahel. Traditsioonid ja kombed olid veel kiired kaduma, sest Balti riigid olid niigi alles hiljuti saavutanud iseseisvuse ning kombed polnud jõudnud veel alateadvusse imbuda. See tekitas

omakorda stressirohke elukeskkonna, kus kõigile olukordadele pidi loovalt lahendusi leidma ning automaatsetest reageerimise mehhanismidest oli vähe kasu.

Lisaks traditsioonide kadumisele haihtusid ka tulevikuperspektiivid. Suurel hulgal põgenikest puudusid emigreerumise võimalused ning neil, kel oli võimalus, puudus teadmine, mida edasi teha. Ümberasustatud isikutele puudusid nii traditsioonide najal tehtud juhised kui ka tulevikust ammutatud inspiratsioon. Alles oli vaid iseenda peale lootmajaamine, et leida mingisugune sobilik elufilosoofia juhul kui jäädakse ellu. Bakis kirjeldab seda südantlõhestavat masendustunnet, mis inimestest välja kiirgas. Oli arvamus, et isegi kui saadaks kodumaale tagasi, ei oleks miski enam sama ning sellist õnnetunnet, nagu mäletati enne põgenemist, ei kogeks nad ilmselt enam kunagi.

Põgenike nimed asendusid numbritega, nende kombed muutusid katsetusteks, et ellu jääda ning enese iseloomu muudeti nii palju kui olukorrad nõudsid. Inimesed, kes suutsid varem ka kõige väiksematest asjadest rõõmu tunda, ei mäletanud enam seda tunnetki, kui nad said viimati südamest naerda. Kõigele sellele vaatamata nägi Bakis laagrielanikes kustumatut lootust kuni lõpuni, et äkki kunagi kõik muutub (Bakis, 1955).

4. Arutelu

Eduard Bakis oli psühholoog, kelle tööde hilisemale uurimisele ei ole palju tähelepanu pööratud, kuigi tema töödega sarnaseid teemasid on uuritud hiljemgi. Bakis uuris ja arendas töötervishoiu psühholoogiat, majanduspsühholoogiat, töösuhete psühholoogiat, õiguspsühholoogiat, koolipsühholoogiat ja tundis huvi ka paljude teiste psühholoogia uurimissuundade vastu. Tema suurimaks panuseks võiks aga eelkõige pidada rakenduspsühholoogia rajamist Eestisse, kui ta töötas külg-külje kõrval eksperimentaalpsühholoogia laboratooriumi rajaja Konstantin Ramuliga. Märkimisväärne on ka tema ümberasustatud inimeste psühholoogia ja isiksusemuutuste uurimine.

Bakise psühholoogia-alaste teemade käsitus on olnud äärmiselt mitmekülgne. Paljudest tema töödes peegeldub mure psühholoogia kui teaduse alahindamise pärast nendes valdkondades, kus esikohal on praktiline ja pragmaatiline käsitus ning selle olukorra muutmiseks tegi ta ka omaltpoolt ettepanekuid. Praktilisi uurimusi hindas ta ka ise kõrgelt ning seetõttu tegi mitmeid uurimusi töökeskkonna töötajasõbralikumaks muutmiseks ning koolides valgustuse ja õpikute normide vajalikkuse kohta. Bakis avaldas ka inimese vaimse tasakaalu psühholoogia-alseid artikleid, kuid tõenäoliselt ei osanud ta ette näha, kui kiiresti ja suureks see valdkond tulevikus areneb ning kui suureks kujuneb nõudlus nõnda-nimetatud eneseabiõpikute ja –konsultatsioonide järele, et sellest kujuneb tänapäevaks omamoodi tööstusharu.

Tema parimate uurimisaastate ajal Euroopat tabanud sõjalaine pakkus talle ebatavalise ning ainulaadse võimaluse teha uurimustöid sõjatingimustes töötamise ja pagulaste psühholoogia kohta. Ta viis läbi mitmeid katseid, et välja selgitada stressitingimustes töötamise kõige efektiivsemad viisid ning uuris stressi ja väsimuse mõju produktiivsusele. Saksamaa pagulastelaagris viibides kasutas Bakis aga ära juhus, et ta elas stressirohkes multikultuurses keskkonnas eri rahvuste keskel ning viis läbi uurimuse põgenike psühholoogiliste muutuste kohta mitme aasta vältel.

Tänu aktiivsele ühiskondlikule tegevusele ning mitmekümnetele avaldatud uurimustele ja artiklitele on Eduard Bakise nimi jäädvustatud nii Eesti biograafilises andmebaasis ISIK (ISIK, 2013, mai 6), kui ka Eesti Entsüklopeedias (EE, 2000). Teatmeteostes on aga tema avaldatud artiklitest toodud välja vaid mõned hilisemad ning varajasemaid pole peaaegu üldse mainitud. Lisaks on tema avaldatud elulugu eelpoolmainitud teatmeteostes lünklik ning äärmiselt pealiskaudne. Järeldusena peab eeldama, et Eduard

Bakise panus Eesti psühholoogia ajaloos on küll välja toodud, kuid seda hinnatakse küllaltki väikeseks.

Tulevikus, kui plaanitakse teha põhjalikum uurimus Tartu Ülikooli psühholoogia osakonna, eksperimentaalpsühholoogia laboratooriumi ajaloo või Eduard Bakise ning tema tolleaegsete kaastöötajate elude ning tulevikumõjutuste kohta, soovitaksin ma ühendust võtta nii Ramuli kui ka Bakise järeltulijatega, et uurida, mida nemad teavad arhiividest eemaldatud dokumentide kohta. Bakise järeltulijatega oleks näiteks võimalik ühendust võtta läbi veebiportaali Geni, kus Eduard Bakise ning tema abikaasa Linda Bakise järeltulijad on avalikustanud nende sugupuud ja mõned tähtsamad daatumid.

5. Kasutatud materjalid

- Bakis, E. (1938) (1). Individuaalpsühholoogia põhiküsimusi. *Kasvatus*, 7, 329-337
- Bakis, E. (1938) (2). Individuaalpsühholoogia põhiküsimusi. *Kasvatus*, 8, 377-391
- Bakis, E. (1938) (3). Meie ülikoolid ja rakenduspsühholoogia. *Akadeemia*, 3(9), 144-152
- Bakis, E. (1938) (4). Märkmeid värvisegamise katsete kohta. *Kasvatus*, 4, 190-195.
- Bakis, E. (1938) (5). Nägemisteravusest ja standartõpikuist. *Kasvatus*, 5, 243-247
- Bakis, E. (1938) (6). Psühhoanalüüsist ja psühholoogiast. *Akadeemia*, 2(6), 373-379
- Bakis, E. (1938) (7). Ülikooli assistentidest. *Akadeemia*, 1(7), 26-33
- Bakis, E. (1939) (1). Inimese võimete arendamine. *Akadeemia*, 4(18), 248-256
- Bakis, E. (1939) (2). Majanduspsühholoogia teadusena ja kultuurilise tegurina. *Akadeemia*, 1(15), 32-38
- Bakis, E. (1941). Tööst ja puhkusest. *Tervis*, Vol 32(1), lk 23-31
- Bakis, E. (1942) (1). Kust võtame jõudu ja aega. *Tervis*, 33(6), 163-175
- Bakis, E. (1942) (2). Mõnda valgustusest. *Tervis*, 33(5), 142-147
- Bakis, E. (1942) (3). Töö ratsionaliseerimisest ja tervishoiust. *Tervis*, 33(2), 50-58
- Bakis, E. (1942) (4). Väsimus kui kohustus ja väsimus kui kuritegu. *Tervis*, 33(3), 90-95
- Bakis, E. (1942) (5). Üks vaimutervishoiu aluseid – meie igapäevane looming. *Tervis*, 33(8), 205-213
- Bakis, E. (1943) (1). Märkmeid töövõime säilitamisest. *Tervis*, 34(9/10), 147-152
- Bakis, E. (1943) (2). Ärritusest ja ärevusest. *Tervis*, 34(1), 12-17
- Bakis, E. (1944). Väljavaate ja töövõime saavutamise võimalustest. *Tervis*, 35 (4/5), 58-63
- Bakis, E. (1954). A study of displaced persons. In John Felsberg. *Yearbook of The Estonian Learned Society in America 1951-1953*. Vol 1, (51-59). New York
- Bakis, E. (1955). D.P. Apathy. In Murphy H. B. M. *Flight and resettlement*, (76-88). Pariis
- Bakis, E. (1955). Kas Paabeli torn või mitmetahuline teemant?. *Tulimuld*, 6(4), 196-202

Bakis, E. (1956). Maailmavaatelisti probleeme võhiku seisukohalt. *Tulimuld*, 7(5), 214-218

Bakis, E. (1958). Postkriptum. *Tulimuld*, 9(4), 230-234

Bakis, E. Inimene saab parandada oma käitumist. *Postimees*, nr.290, 26.10.1936. Lk 2

Bakis, E. Näost saab lugeda mõningaid iseloomustusi. *Postimees*, nr.331, 3.12.1934. Lk 7

Baltic Fund News. Kätte saab aadressilt

[http://scandinavian.washington.edu/sites/scandinavian/files/baltic_newsletter -
_spring_1996.pdf](http://scandinavian.washington.edu/sites/scandinavian/files/baltic_newsletter_-_spring_1996.pdf)

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 1, s 836, lk 13

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 1, s 836, lk 18

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 1, s 836, lk 60

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 1, s 836, lk 63

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 1, s 836, lk 71

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 2, s 52, lk 2

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 2, s 52, lk 50

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 2, s 52, lk 51

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 2, s 52, lk 55

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 2, s 52, lk 72

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 2, s 52, lk 79

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 2, s 52, lk 82

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 2, s 52, lk 89

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 2, s 52, lk 90

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 2, s 52, lk 92

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 2, s 52, lk 95

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 2, s 52, lk 97

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 2, s 52, lk 101

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 2, s 52, lk 103-105

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 2, s 52, lk 115-116

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 2, s 52, lk 132

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 2, s 52, lk 134

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 2, s 52, lk 142

EAA (Eesti Ajalooarhiiv), f 2100, n 2, s 52, lk 143-150

Eesti ajakirjanduse analüütiline bibliograafia. Bakis, Eduard, Temast. 2013, 6 mai.

Kättesaadav aadressilt <http://www2.kirmus.ee/biblioserver/index2.php?kid=416364>

Eesti Entsüklopeedia. 1995 (lk 23). Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Eesti Entsüklopeedia. Kättesaadav aadressilt http://entsyklopeedia.ee/artikkel/bakis_eduard

Eesti teaduse biograafiline leksikon. 2000 (lk 120-121). I köide. Tallinn: Eesti entsüklopeediakirjastus

ERA (Eesti Riigiarhiiv), f 1108, n 19, s 29, lk 2

ERA (Eesti Riigiarhiiv), f 1108, n 19, s 29, lk 8

Geni. Kättesaadav aadressilt <http://www.geni.com/people/Eduard-Bakis/6000000002424389341>

ISIK= Eesti biograafiline andmebaas ISIK. Kättesaadav aadressilt <http://www2.kirmus.ee/biblioserver/isik/index.php?id=177>

Kuulutused. Igapäevase elu psühholoogia. *Postimees*, nr.72, 14.03.1938. Lk 7

Kuulutused. Pühapäevased loengud Rahvaülikoolis. *Postimees*, nr.71, 13.03.1937. Lk 7

Kuulutused. Rahvaülikooli pühapäevaseid loenguid. *Postimees*, nr.267, 3.10.1936. Lk 7

Saar, J. (1980). *E. Bakise ja E. Tennmanni elu ja psühholoogia-alane tegevus Tartu Ülikoolis* (Diplomitöö). Tartu Ülikooli loogika ja psühholoogia kateeder, Tartu. Lk 12

6. Lisad

6.1 Lisa 1

Tööde nimestik (pealkiri, kogumik, ilmumisaasta, leheküljed)

1. Eksperimentaalne uurimus alkoholitarvitamise läbi hingeelus esilekutsutud jäädavaist muudatusist. Tartu, 1926, 53
2. Eluiga ja töövõime. Tänapäev, 1936, 2(7), 211-212.
3. Vaimutervishoid ja psühholoogia. Eesti Arst, 1937, lk 68-77 Lisa: XV Eesti Arstipäeva protokollid, 96-105.
4. Märkmeid värvisegamise katsete kohta. Kasvatus, 1938, Nr 4, 190-195.
5. Meie ülikoolid ja rakenduspsühholoogia. Akadeemia, 1938, Nr 3, 243-247
6. Nägemisteravusest ja standartõpikuist. Kasvatus, 1938, Nr 5, 243-247
7. Psühhoanalüüsist ja psühholoogiast. Akadeemia, 1938, 2(6), 373-379.
8. Psühholoogia õppevahenditest ja nende valmistamisest. Eesti Kool, 1938, Nr 6, 405-411
9. Praktilisi probleeme psüühilise ja füüsilise vahekorra. XVI Eesti Arstipäevade protokollid, Eesti Arst, 1938, Lisa, 33-44
10. Individuaalpsühholoogia põhiküsimusi. Kasvatus, 1938, Nr 7-8, 329-337; 377-391
11. Majanduspsühholoogia teadusena ja kultuurilise tegurina. Akadeemia, 1939, 3(1), 32-38
12. Ratsionaalsest töötamisest. Külvaja, 1939, 14 (1, 2, 3), 10-13, 15-16, 28-30, 43-46.
13. Mõningaid tähtsamaid isiksuseomadusi. Külvaja, 1939, 14(4), 58-61
14. Inimese võimete arendamisest. Akadeemia, 1939, 3(4), 248-256.
15. Konflikt ja lahendus. Külvaja, 1939, 14(5), 73-75
16. Väsimuse kontrollimisest. Külvaja, 1939, 14(6), 92-96
17. Harjumused ja nende muutmine. Külvaja, 1939, 14(8, 9), 137-144, 148-150
18. Õppimispsühholoogia. Eesti Õpetajate Liidu täienduskursused Tartus. Loenguid ja kokkuvõtteid II, Tartu, 1939, 40-101
19. Psühhotehnilisi probleeme postiametkonnas. Katkendid. Käsikiri
20. Katkendid keskastme praktiliste tööde kavandist. Käsikiri

21. Tartu Ülikooli Psühholoogia Laboratooriumis konstrueeritud või täiendatud aparate. Käsikiri
22. Psühhoanalüüsist ja psühholoogiast. Akadeemia, 1938 Nr 6, 373-379
23. Märkmed aruande kohta, mis koostatud arstliku komisjoni poolt uurimuste tulemustest 6-e ja 3-e teljega töötamise kohta Balti Puuvillaketramise ja Kudumise Manufaktuuri käitises. Käsikiri, 1939.
24. Nõudeid õpperaamatute trükitehnilise külje kohta. Käsikiri, 1941
25. Õppimispsühholoogia. E.Õ.L. Täienduskursused Tartus. Loengud ja Kokkuvõtted, II, 1939, 40-101
26. Tööst ja puhkusest. Tervis, 1941, 32(1), 23-31
27. Töö ratsionaliseerimisest ja tervishoiust. Tervis, 1942, 33(2), 50-58
28. Väsimus kui kohustus ja väsimus kui kuritegu. Tervis, 1942, 33(3), 90-95
29. Mõnda valgustusest. Tervis, 1942, 33(5), 142-147
30. Kust võtame jõudu ja aega. Tervis, 1942, 33(6), 163-175
31. Üks vaimutervishoiu aluseid – meie igapäevane looming. Tervis, 1942, 33(8), 205-213
32. Ärritusest ja ärevusest. Tervis, 1943, 34(1), 12-17
33. Märkmeid töövõime säilitamisest. Tervis, 1943, 34(9/10), 147-152
34. Väljavaate ja töövõime saavutamise võimalustest. Tervis, 1944, 35 (4/5), 58-63
35. Saatesõnaks lahkuva sugupõlve testamendile. Tulimuld, 1954 , V(1), lk 354-362
36. Saatesõnaks lahkuva sugupõlve testamendile (järg). Tulimuld, 1955, VI, lk 12-24
37. Kas Paabeli torn või mitmetahuline teemant? Tulimuld, 1955, VI(4), 196-202
38. Maailmavaatelisi probleeme võhiku seisukohalt. Tulimuld, 1956, VII(1/2), 214-218
39. Maailmavaatelisi probleeme võhiku seisukohalt (järg). Tulimuld, 1956, VII (1/2), 230-235
40. Suure vaatleja tähekoogu poole. Tulimuld, 1957, VIII(1), 170-175
41. Postkriptum. Tulimuld, 1958, IX (4), 230-234
42. Meditatsioonid. Tulimuld, 1959, X(3), 170-179
43. Pespektiive. Tulimuld, 1960, XI(1), 3-10
44. Kodukäija vestlusi. Tulimuld, 1961, XII(1), 26-34
45. Lugu inimesest. tulimuld, 1961 XII(4), 268-279
46. Hääled kloostriaias. Tulimuld, 1962 XIII(2), 82-88
47. Hääled kloostriaias II. Tulimuld, 1963 XIV(1), 15-21
48. Hääled kloostriaias III. Tulimuld, 1964, XV(2), 82-90
49. Hääled kloostriaias IV. Tulimuld, 1964, XV(4), 234-240

50. Hääled kloostriaia V. Tulimuld, 1965, XVI(1), 10-18
51. Hääled kloostriaia VI. Tulimuld, 1966, XVII(1), 13-23
52. Hääled kloostriaia VII. Tulimuld, 1966, XVII(2), 123-127
53. A study of displaced persons. Yearbook of The Estonian Learned Society in America 1951-1953, 1954, 1, 51-59
54. D.P. Apathy. Flight and resettlement, 1955, 76-88

Avalduste nimestik

1. Näost saab lugeda mõningaid iseloomustusi. Postimees, 03.12.1934, nr 331, lk 7
2. Rahvaülikooli pühapäevaseid loenguid. Postimees, 03.10.1936, nr 267, lk 7
3. Inimene saab parandada oma käitumist. Käitumishäirete kõrvaldamiseks on vaja kliinilist abi. 14000 inimlikku tegevust, mida nimetatakse instinktiivseteks. Postimees, 26.10.1936, nr 290, lk 2
4. Pühapäevased loengud rahvaülikoolis. Postimees, 13.03.1937, nr 71, lk 7
5. Igapäevase elu psühholoogia. Postimees, 14.03.1938, nr 72, lk 7

6.2 Lisa 2

Teenistus sõjaväes

Pärnu Kaitsepataljon

1. 10.03.1919 arvatud Pärnu Kaitsepataljoni 5. oodu
2. 17.05.1919 ümberarvatud Pärnu Kaitsepataljoni 9. Polgu 4. roodu
3. 29.10.1919 üle viidud 3. diviisi ülema käsutada

III diviisi staabi piirivalve jaoskond

1. 2.11.1919 arvatud III diviisi staabi piirivalve jaoskonna juurde
2. 6.12.1919 määratud noorema kirjutaja koha peale ja ülendatud nooremaks kirjutajaks
3. 2.01.1920 üle viidud 4. piiriküti pataljoni

4. piiriküti pataljon

1. 15.01.1920 arvatud 4nda piiriküti pataljoni staabi nimekirja ja nimetatud vanemaks kirjutajaks
2. 9.04.1920 demobilisatsiooni põhjal vabastatud ja pataljoni staabi nimekirjast kustutatud
3. 6.12.1926 kui sundusliku kaitseväeteenistuse aja ära teeninud, arvatud tagavaraväkke
4. 7.12.1926 väljaantud vabastamise tunnistus nr.2754

Allikas: Bakis, E. (1925, august 1). *Teenistusleht*, 24.07.1936 Reamees Eduard Juliuse pg. *Bakkis*. Eduard Bakise isikuarhiiv (säilik 52). Eesti Ajalooarhiiv, Tartu.

6.3 Lisa 3

Majanduspsühholoogia 1938.a. II semestri loengute aruandes kirjeldas Bakis loengute toimuse aega ja kohta, loengute kuulajate arvu ning loengutel öeldu demontreerimiseks kasutatud vahendeid. (KUS TOIMUS; PALJU KUULAS; MIDA KASUTATI) Esimesed kaks loengut olid pühendatud psühholoogia ja majanduspsühholoogia ülesannete selgitamisele, isiksuse mõiste selgitamisele ning isiksuse analüüsi põhiprintsiipidele. 6-8 loeng olid pühendatud omadustele, mille poolest võib võrrelda inimesi. Selle raames pidi iga loengust osavõtja kirjutama sooviavalduse kuhugi ametisse kandideerimisel ning kuulajatele esitati emotsionaalsuse küpsuse test. 9-11 loengus käsitleti isiksuse „iseloomustusi“ ning millised need ei tohiks olla. Selle demonstreerimiseks esitati kõigile loengust osavõtjatele üks ja sama üldsõnaline „iseloomustus“, mis väideti olevat tehtud isiklikult iga kuulaja kohta ning paluti neil hinnata selle tabavust. 77% arvasid, et see iseloomustus sobib nende kohta. Lisaks käsitleti isiksusejoonte määramise võimalusi sooviavalduste põhjal. 13-14 loengus korraldati katse: tundmuste määramine näoilmete põhjal ning käsitleti kutsevalikunõuandlate tunnistusi. 15ndas loengus käsitleti edukaks töötamiseks vajalikke isiksuse omadusi ning viimaste loengute käigus käsitleti eluea ja töövõime probleeme ning lühemalt ka teisi diferentsiaal-psühholoogia probleeme.

Allikas: Bakis, E. (1925, august 1). *Aruanne majanduspsühholoogia loengute üle Tartu Ülikooli majandusteaduskonnas*. Eduard Bakise isikuarhiiv (säilik 52). Eesti Ajalooarhiiv, Tartu

6.4 Lisa 4

Majanduspsühholoogia 1939.a. II semestri loengute aruandes kirjeldas Bakis taaskord loengute toimumise aega ning loengus käsitletavate materjalise esitamise struktuuri muutust: eelneval aastal olid loengutes esitatud probleemid süstemaatiliselt sarnases järjekorras nagu eksamikava, käesoleval aastal aga otsustas Bakis materjalid konstrueerida aktuaalsete probleemide ümber. 1-2 loeng olid sissejohatus ning ülevaade majanduspsühholoogia probleemidest. 3-8 loengutes käsitleti hirmu ja majanduse seost ning 9-10 loengus räägiti harjumustest ja nende muutmisest. 11-16 loengutes rääkis Bakis õppimisest ja õpetamisest ning 17-18 loengutes rääkis ta isiksusejoontest, mis on edukaks tegevuseks vajalikud. Selle demonstreerimiseks kasutas Bakis Laird'i ja Starch'i ankeete. Viimastel loengutel käsitles Bakis juhtimise psühholoogiat, täpsemalt administraatori, täidesaatja ja juhi erineusi.

Allikas: Bakis, E. (1925, august 1). *Aruanne majanduspsühholoogia loengute üle*. Eduard Bakise isikuarhiiv (säilik 52). Eesti Ajalooarhiiv, Tartu

6.5 Lisa 5

Loengute kava „Tööprotsessi- ja reklaamipsühholoogia“

1. Tööprotsess

Tööprotsessi analüüsimine psühhotehnika seisukohalt

Töökurvid ja nende saamiseks vajalikud aparaadid

Töökurvid tööprotsessi mõjustanud tegurite näitajaina

Tööprotsessi analüüs vajalikkude võimete määramiseks

Väsimus ja selle vähendamine

Töövõimelikkuse mõjutavad tegurid:

Valgustus

Temperatuur, niiskus jne.

Kehaasend – istumine, seismine jne.

Kärad

Töö monotoonus ja vaheldus

Töökiirus ja tööheadus

Sotsiaalpsühholoogilisi tegureid

Õnnetused ja nende vältimise psühholoogiat

Juhtimise psühholoogiat

2. Reklaam ja müümine

Ostjate soovide, vajaduste ning ostmise motiividest

Kuulutused

Tähelepanu äratavad tegurid kuulutustes, vaateakendel jne.

Kordamise tähtsus

Müümisprotsess

Müüja isiksus

Allikas: Bakis, E. (1925, august 1). *Tööprotsessi- ja reklaamipsühholoogia, loengute kava. 1939.a. I sem.* Eduard Bakise isikuarhiiv (säilik 52). Eesti Ajalooarhiiv, Tartu.

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Karin Raudsepp